

ДО ПРОБЛЕМИ СЛОВОТВІРНОЇ ФЕМІНІЗАЦІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ НОВІТНЬОЇ ДОБИ: ТРАДИЦІЯ І СУЧАСНІСТЬ. II ¹

У статті проаналізовано якісні та кількісні аспекти динаміки розвитку і формування системи словотвірних фемінативів української мови на матеріалі лексикографічних праць, дотичних у часі до періоду українізації 20–30-х років ХХ століття. Простежено рефлексії словотвірних фемінативів, створених у цей період, в систему сучасної української літературної мови.

Ключові слова: словотвірна фемінізація, фемінатив, маскулінізм, словотвірна норма.

Продовжуючи розгляд питання про місце явища словотвірної фемінізації в українській граматичній традиції та активність творення парних іменників жіночого роду за доби українізації, представлений у попередній статті ², звернімося до лексикографічних праць, датованих 20–30-ми роками ХХ ст. або дотичними до цього періоду, з метою виявлення векторів і шляхів розвитку моці ³ в тогочасній українській мові в проекції на сьогодні.

Дещо несподівані узагальнення отримуємо внаслідок детального кількісно-якісного аналізу реєстру «Словника української мови» Д. Яворницького, у якому, за словами його автора, «слова записані з уст живого українського народу» ⁴. Саме тут слід було б очікувати вияву народної словотворчої стихії, бо парні назви на позначення жінки, як відомо, найширше функціонують саме в живому розмовному мовленні. Проте цього активного процесу матеріал словника не відображає: на 366 маскулінізмів, від яких з біофізіологічних та соціокультурних міркувань можна було б утворити парний іменник жіночого роду ⁵, припадає загалом 57 фемінізованих одиниць (15,5%), з яких 30 наведено разом з відповідним маскулінізмом (*архвар* — *архварка*, *безлюдник* — *безлюдничка*, *блazenь* — *блазниця*, *винуватець* — *винувателька*, *сретик* — *сретниця*, *задристанець* —

¹ Дослідження виконане за фінансової підтримки проекту *Zahraniční mobilita akademických pracovníků Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci* (2013) та гранту FF_2013_015 *Kultura a struktura slovanských jazyků v období globalizačních proměn: lingvoekologický přístup*.

² *Архангельська А. М.* До проблеми словотвірної фемінізації в українській мові новітньої доби: традиція і сучасність. I // *Мовознавство*.— 2013.— № 6.— С. 27–40.

³ *Клименко Н. Ф.* Моція // *Українська мова* : Енциклопедія. 2-е вид., перероб. та доп. / Редкол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко (співголови) та ін.— К., 2007.— С. 384.

⁴ *Яворницький Д.* Словник української мови. Передмова.— Катеринослав, 1920.— Т. 1.

⁵ Із підрахунків свідомо вилучено маскулінізми, поняттєво та дефініційно марковані сеюмою «чоловік»: *безжєнець*, *головус*, *кажєник*, *дженжур*, *домигун*, *вельколлод*, *десятник*, *забродник*, *гробач*, *гівновоз*, *гвардіянець*, *віт*, *восвода*, *іконник*, *кожжушник*, *вугільщик* тощо.

задрістанка, кошкодер — кошкодерка, каламутник — каламутниця тощо), 27 — без відповідного маскулінізма, який на той час уже був засвідчений іншими словниками або ж активно функціонував без лексикографічної фіксації, що була здійснена пізніше: боркотуха, вимітальниця, вістунка, громадільниця, жидовиця, виродка, карлиця, їдачка, коверзуха, колодниця та ін. Кілька фемінативів утворені, найімовірніше, «черезкроковим» шляхом: дурословка, догадничка, клопотниця, випивачка.

У словнику знаходимо парні фемінативи агентивно-професійної семантики белярка, бесідниця, викупниця, величниця, вимітальниця, вориця, гербатниця, глейниця, господариня, домовласниця, євангелитка, що кількісно не поступаються кваліфікативним блюзнірка, богохульниця, вишечниця, голдуниця, добруха, драпіжниця, залепанка, здирниця, зітхачка, бздуня. Водночас тут широко подано й численні маскулінізми в генералізувальній функції (богоотступник, викажчик, викладач, вихователь, виявець, віроломець, віршарь, віршовник, віритель, вогнепоклонник, вертихвіст, вертій, глитай, глядач, годинникар, діловод, достойник, жниввар) без відповідних «жіночих» корелятивів та номінанти, що слугували виключно на позначення жінки (зателепа, деньщиця, дзєська, гейда, голосильниця, ковиря, залепанка, завильниця, довгопеленка, киюшка).

Як бачимо, очевидної активності словотвірна фемінізація, за даними словника Д. Яворницького, не виявляє⁶. Цікаво, що в його реєстрі зовсім не представлено жінку в ремеслах, адже вона могла не виробляти, а продавати вироби ремісництва і таким чином отримувати окреме найменування⁷. Відсутні тут «жіночі» найменування, наприклад, до маскулінізмів *квіткарь* «продавець цв'ітовь», *килимкарь* «мастерь, д'бляюцїй “килими”»⁸ чи *капелюшник* «шляпникъ» та ін. Звичайно, такий висновок не є абсолютно беззастережним: можливо, втрачений другий том цього словника вніс би корективи в кількісне співвідношення маскулінізмів і парних, принагідно — «черезкрокових» фемінативів та фемінативів-кодериватів, оскільки реєстрові матеріали словників на різні літери можуть давати істотно відмінні результати⁹. Крім того, слід враховувати і статус переважної більшості народнорозмовних номінантів як кваліфікативних і власне оцінних, серед яких трапляється багато одиниць з подвійним родовим значенням (*ледащиця, білоручка, брехачка* тощо).

Більшу ясність у співвідношення маскулінних та фемінізованих одиниць в період українізації вносить РУСДМ. На 822 найменування маскулінного типу в цьому словнику припадає 487 фемінізованих назв особи жіночої статі, що стано-

⁶ Натомість очевидну активність тут виявляють особові іменники середнього роду (на відміну від російської мови) *бідило, бувайло, будило, вахло, гейкало, гомзило, догадайло, дримайло, драло, дурбило, жеребило, жередило, жмайло, загинайло, замірайло, заривайло, загорюйко, засядько, какало, копило, кнохедло, куркало, обдирайло* і под., або ж імена соціально активних осіб чоловічої статі на *-иц(я)*: *державця, догідця, завідовця, звадця, кламця, конокормця*. Мовний матеріал також засвідчує виразну тенденцію до українізації лексики: *бібліотека* — *книгозбірня, збудник* — *зрушальник, відрядження* — *командирація, мікроорганізм* — *дрібнотвір, громовідвід* — *громостяг, конгломерат* — *зліпак, проголошувати* — *деклярувати, кит* — *велериба* тощо.

⁷ Такі факти широко представлені в РУСДМ. Список скорочень див. у кінці статті.

⁸ Фемінатив *килимниця* засвідчений у Б. Грінченка (див.: *Словарь української мови / Упоряд. з дод. влас. матеріалу Б. Д. Грінченка.* — К., 1907–1908. — Т. 1–4.)

⁹ Наприклад, у РУСДМ, за нашими підрахунками, та літеру П виявлено 34 маскулінізми в генералізувальній функції і 69 моційних пар (тобто фемінативів тут удвічі більше), на літеру С — 56 маскулінних найменувань і 75 моційних пар (маскулінні та фемінізовані особові назви перебувають майже в рівному співвідношенні), а на літеру Р — 24 маскулінних номінанти проти 8 парних іменників жіночого роду (парних фемінативів засвідчено утричі менше).

вить 59,2 %. Інтенсивність фемінінного словотворення, як бачимо, не виявляє аномальної активності, якщо порівняти отримані нами статистичні дані ¹⁰ з тими, що їх наводить М. Федотова: в українській мові моційні кореляти утворюються, за її підрахунками, у 68,8% випадків ¹¹. Лише в чоловічому роді (без відповідного «жіночого» корелята) у РУСДМ зафіксовано номінанти *адвокат, академік, архітектор, фахівець, редактор, режисер, засновник, знавець, музикант, митець* (майстер своєї справи), *критик, кандидат, інспектор, інструктор, інженер, виборець, директор, прокурор, професор, речник, делегат, лідер, радник* тощо. Натомість серед парних найменувань жіночого роду маємо *витворниця, виховниця, відбирачка, державиця, діловодка, заграбачка, знімачка, мальовниця, накладачка, народженка, образниця, обслідниця, одесчанка, опікунка, підданиця, поселениця, постачниця, починачка, праволомниця, рахівничка, родачка, свідчиця, спожитиця, статистиця, утікавиця, читальниця, шепотинниця, щепійка* тощо. Фемінативи, уміщені у словнику, ілюструють широке формальне варіювання жіночих парних найменувань, що свідчить про неусталеність словотвірної норми і конкурування варіантів: *вихователька — виховниця, видавачка — видавиця — видавниця, доглядачка — доглядниця, іспитовниця — іспитувачка, партійка — партійниця, винуватиця — винуватниця* та ін.

Значна група фемінативів, засвідчених у РУСДМ, стала надбанням української літературної мови: до реєстру сучасних тлумачних словників СУМ (1970–1980) ¹² та ВТССУМ увійшли загалом 286 фемінативів, що становить 58,7 % від їх загальної кількості (*авторка, акторка, артильниця, бублейниця, видавниця, винахідниця, відповідачка, городянка, дилетантка, експлуататорка, замовниця, керівниця, лікарка, наступниця, оглядачка, пацієнтка, радниця, садівниця, телеграфістка, утікачка, читачка* тощо). Частина особових назв жіночого роду відійшла до пасивної лексики, найчастіше — разом зі своїми «чоловічими» корелятами як архаїзми та історизми чи просто як рідковживані слова (*харчівниця, шапірографістка, торбарка, посесорка, правіжниця, шепотинниця* та ін.). Певна кількість фемінативів укладачами більш пізніх тлумачних словників не була визнана вдалими через немилозвучність їхньої форми (*посилачка, протетованка, спадкодавиця, спорудниця, статистиця, убезпечувачка, уручниця, утайниця* тощо).

У понад п'ятдесяти випадках, що відображають процес конкурування «жіночих» дериватів, можемо спостерігати природний процес пошуку найвдалішого фемінатива. Так, наприклад, із засвідчених у РУСДМ 30-ти прикладів словотвірних варіантів найменувань жінки (двох, а в деяких випадках і трьох) до реєстру СУМ (1970–1980) та ВТССУМ було залучено один або два найприйнятніші: *видавачка — видавиця — видавниця, виховниця — вихователька, володілиця — володарка, доглядниця — доглядачка* ¹³, *друкарниця — друкарка, замовиця — замовниця, наскочниця — нападниця, паківниця — пакувальниця, перекупиня — перекупка — перекупниця, шпінюнка — шпигунка, читиця — читальниця, читачка, утікавиця — утікачка*. У 11-ти випадках жоден з варіантних фемінативів до реєстру сучасних словників залучений не був: *опікунка — опікуванка, держа-*

¹⁰ Під час статистичних підрахунків не бралися до уваги фемінативи, утворені іншим, ніж деривація, шляхом, та маскуліні номінанти, що не передбачають або на ту пору не передбачали жіночого корелята (*двоєженець, інтендант, вояк, новобранець, рекрут, лоцман, біндюжник, різник, землемір, капелан* тощо).

¹¹ Федотова М. Е. Лексические инновации в сфере наименований женских профессий // Слово в динамике : Сб. науч. тр. Твер. гос. ун-та. — Тверь, 1997. — С. 96.

¹² У дослідженні використано в усіх можливих випадках дані словникового реєстру СУМ (2010–2013) у 20-ти томах, зокрема, т. 1 (2010), т. 2 (2012) та т. 3 (2013).

¹³ Фемінатив у ВТССУМ відсутній.

льниця — держниця, ощаджувачка — ощадниця, партійка — партійниця, подавиця — подавниця, сполучниця — сполучувачка, членкиня — членка тощо. У деяких випадках жоден з кількох варіантів назв жінки, утворених від різних основ, не став надбанням сучасного українського лексикону: доказниця, свідчиця; обвинувниця, оскаржниця. Натомість у 10-ти випадках укладачі сучасних словників визнали прийнятними обидва варіанти найменування жінки, запропоновані в РУСДМ: кухарка і куховарка, позивачка і позовниця, служителька і служниця, квартирантка і квартиронаймачка. У частині випадків один з них має обмежувальну позначку: обранка рідко і обраниця.

Крім того, у 20-ти випадках менш вдалий фемінатив, засвідчений у аналізованому словнику, був замінений укладачами СУМ (1970–1980) і ВТССУМ більш вдалим, подекуди утвореним від іншої основи: господарина → господариня; винуватниця → винуватниця; накладачка → накладальниця¹⁴, одесчанка → одеситка; відкупниця, підплатниця → хабарниця; посилачка → відправниця, утайниця → утаювачка тощо. Хоча в окремих прикладах більша «вдалість» сучасного фемінатива є, на наш погляд, сумнівною: номінанти, засвідчені в РУСДМ, — односелиця, усиновниця, ключарка, здавальниця — є більш природними для системи нашої мови, ніж представлені в СУМ (1970–1980) і ВТССУМ односельчанка і односільчанка, усиновителька, ключниця, здавачка. У частині випадків фемінатив, засвідчений у РУСДМ, має й інший варіант, запропонований укладачами СУМ (1970–1980) та ВТССУМ: акторка і актриса, цінувальниця і цінителька, челядниця і челядинка, позивачка, позовниця і позивальниця, бублейниця, бублейниця і бубличниця.

Певна частина фемінативів (43 одиниці), засвідчених у РУСДМ, стали надбанням сучасної української мови з певними стилістичними та стильовими обмеженнями. Зокрема, позначку рідко у СУМ (1970–1980) мають 7 фемінативів (вибранка, дорадниця, обмовниця, об'явниця); позначку заст. — 9 (викупниця, вірниця, корчмарка, навчителька); позначку дорев. має 1 фемінатив (економка); позначку розм. — 20 одиниць (виказувачка, викладачка, здирниця, лекторка, машиністка, медичка, міліціонерка, ошуканка); позначку діал. — 2 одиниці (попратниця, родачка); позначку книжн. — 1 одиниця (репрезентантка), позначку юр. — 3 одиниці (посвідниця, співнаймачка, співспадкоємиця).

Ще одне суттєве зауваження: у післяслові до перевиданого в Мюнхені 1993 р. словника РУСДМ О. Горбач дуже різко і безкомпромісно висловлюється щодо русифікаційних «поправок» до української термінології, що, на його думку, позначилося й на матеріалах, уміщених до словника, але про який-небудь тиск радянської цензури стосовно творення і вживання парних до чоловічих жіночих найменувань навіть не згадує¹⁵.

Дещо меншу активність творення фемінізованих статусних найменувань жінки (особових назв за професією, родом діяльності тощо) порівняно з маскулінізмами, зафіксованими РУСДМ, спостерігаємо в РУС (1924–1933), головним редактором якого був академік А. Кримський. Принаймні до таких висновків спонукають три наявні його томи¹⁶.

¹⁴ Там же.

¹⁵ Горбач О. Російсько-український «Словник ділової мови» // Інститут української наукової мови ВУАН. — 1930. — С. 1–6.

¹⁶ Пор. реєстр РУС із реєстром РУСДМ: у РУС — тільки ветеринар (у РУСДМ — ветеринарка), аматор (пор. аматорка), асистент (пор. асистентка), бакалійник (пор. бакалійниця), видавач (пор. видавачка), видавець (пор. видавиця, видавниця), діловод (пор. діловодка), ліквідатор (пор. ліквідаторка) тощо.

Аналіз реєстрових матеріалів РУС у проекції на стан тогочасної української лексики на позначення та сучасний матеріал засвідчують цілком природний процес пошуку найбільш вдалого і прийняттого фемінатива, який би найвищою мірою узгоджувався із системою і структурою нашої мови. Наприклад, у багатьох випадках до реєстру РУС уміщено два і більше варіантні фемінативи на позначення жінки за певною ознакою: *віртуозка* і *віртуозниця*; *бублейниця* і *бублешниця*; *баришниця* і *баршівниця*; *приводниця* і *приводителька*; *богиня* і *божиця*; *богадільниця* і *богаділиця*; *вигадниця* і *вигадчиця*, *вигадничка*; *метільниця* і *метільничка*, *помітуха*; *вставлячка*, *вправничка* і *вправлювачка*, *бунтарка* і *бунтівниця* та ін.

У значній кількості випадків до реєстру сучасних словників (СУМ (1970–1980) та ВТССУМ) залучено найбільш вдале із запропонованих у РУС мовне позначення жінки: *брехтя*, *брехунка*, *брехуха*; *божиця*, *богиня*; *вкладодавиця*, *вкладниця*; *володілиця*, *властителька*, *владниця*; *вигадчиця*, *вигадничка*, *вигадниця*; *в'язільниця*, *в'язальниця*; *сперечниця*, *суперечниця*; *пекарниця*, *пекарка*; *сповісниця*, *оповісниця*; *бунтарка*, *бунтівниця*; *вихованиця*, *вихованка*; *вигодованка*, *годованка*; *відновителька*, *відбудовниця*; *віроломка*, *вірозламниця*, *апостатка*, *рenegатка*, *перекинчиця*, *зрадниця*, *віровідступниця* тощо. Часом сучасні словники СУМ (1970–1980), ВТССУМ та СУМ (2010–2013) засвідчують два, а подекуди і три запропоновані варіанти, проте один із них отримує обмежувальну позначку: *арф'ярка* заст., *арфістка*; *вісниця*, *вістунка*, *вістівниця* рідко. У інших випадках запропоновану в РУС форму замінено прийнятнішою: *їздиця*, *верховичка* — *вершниця*; *богомілька* — *богомолка*; *близниця* — *близнючка*. Маємо факти, коли жодна з фемінізованих назв, уміщених у РУС, до реєстру сучасних словників не увійшла: *богадільниця*, *богаділиця*; *богохваля*, *богошановниця*; *вставлячка*, *вправничка*, *вправлювачка*; *приводниця*, *приводителька*; *правіжниця*, *доправиця*, *стягальниця*; *ганчірниця*¹⁷, *шматярка*, *лахманниця*, *онучкарка*, *старолахманниця*; *вітролетка*, *вітрянка*, *шаламутка* та ін. У деяких випадках до словників СУМ (1970–1980), ВТССУМ та СУМ (2010–2013) було залучено обидва запропоновані укладачами РУС варіанти: *бунтівниця* і *бунтарка*.

Про те, що носії української мови за часів українізації не намагалися утворити парний до чоловічої назви фемінатив за будь-яку ціну, свідчить те, що синонімічних маскулінізмів на позначення особи за певною (характерною) ознакою словник наводить значно більше, ніж парних фемінативів. Очевидно, утворені від деяких із них жіночі назви не видавалися укладачам РУС вдалими: пор. маскулінізми *близнюк*, *близняк* і тільки один фемінатив *близниця*; *хабарник*, *хапун* і тільки *хабарниця*; *блудодій*, *блудник* і тільки *блудниця*; *благодійник*, *доброчинник*, *доброчіт*, *доброзичливець* — і тільки *благодійниця*, *доброчинниця*, *доброзичливиця*; *черевичник*, *черевичкар* і тільки *черевичниця*; *в'язільник*, *в'язальник*, *в'язій* і тільки *в'язільниця*, *в'язальниця*; *правіжник*, *доправщик*, *стягач*, *збірщик*, *здирищик* і тільки *правіжниця*, *доправиця*, *стягальниця*; *винуватець*, *винуватник*, *провинник*, *провинець* і тільки *винуватиця*, *провинниця*; *вітрогон* — *вітрогонка* і *вітер-дівка* та *вертипорох* — *вертипорох-дівка* тощо. Зафіксовані нами й факти «черезкрокового» словотвору фемінативів: *безплідниця*, *недбайлиця*, *недбаха*, *безчесниця*, *люблянка*, *милованка*, *помітуха*.

¹⁷ Номінант *ганчірниця* не містить СУМ (1970–1980), проте у ВТССУМ та в СУМ (III, 2013) він засвідчений.

Слід визнати, що системне порівняння матеріалів РУСДМ та РУС не може претендувати на цілком вичерпне, зважаючи як на загальний, так і неповний обсяг РУС. Проте зіставлення інтенсивності творення номінантів особи жіночої статі в РУСДМ та РУС, засвідчених на літери А–В¹⁸, дало цікаві результати. Звичайно, РУС містить загалом значно більшу кількість одиниць на позначення особи, адже до його реєстру залучено й кваліфікативні та оцінні номінанти, з цілком об'єктивних причин відсутні в РУСДМ, проте інтенсивність творення фемінативів на базі маскулінних найменувань у РУС істотно не відрізняється від РУСДМ.

У РУСДМ на літери А–В маємо 74 маскулінних номінанти, які можуть стосуватися й особи жіночої статі¹⁹, проти 41-го парного фемінатива, що становить 55,4 %; у РУС маємо на ці ж літери 520 маскулінізмів проти 332 фемінативів, тобто 62,6 %. З урахуванням того, що назви особи жіночої статі кваліфікативного й оцінного типів в українській мові утворюються значно активніше, оскільки тяжіють до розмовної сфери (*аферистка, богохульниця, духозбудниця, вірозламка, перекиньчиця, полонениця, їздиця, верховичка, пестійка, шахрайка, дуриксвітка, негрошлюбка, тимчасовиця, сподобанка, віддавала, соромітниця, бахурка, талалайка, брехачка, песиголовця, крутихвостка, вітролетка, вискакуля, велетка, великаниця, самохвалька, бридуля, вошивка, вошопрудка, чматовиха, забіянка, галабурдниця* тощо), така різниця не видається аномальною.

Із загальної кількості фемінативів, засвідчених у РУСДМ на літери А–В (41 одиниця) до сучасного українського лексикону, за даними СУМ (1970–1980), увійшли 23 назви (55,4 %), за даними ВТССУМ — 19 назв (46,3 %). Із 332 фемінативів, уміщених у РУС, таких назв (літери А–В) до СУМ (1970–1980) залучено загалом 172, що становить 51,8 % від їх загальної кількості. ВТССУМ містить таких назв на 19 менше — загалом 153, що становить 47,5% від їх загальної кількості. Загалом же, порівняно з реєстрами РУСДМ та РУС, укладачами ВТССУМ вилучено фемінативи застарілі, діалектні, рідковживані, немилозвучні, не надто вдалі тощо: *острожниця, збитошниця, негрошлюбка, наглядачка, доглядачка, вістівниця, верхоумка, вершителька, владниця, володілиця, державиця, милоданка, колотниця, відмовниця, відбудовниця, правіжниця, вкладачка, подавиця, висловниця* тощо.

За даними СУМ (2010–2013), переважна більшість фемінативів, запропонованих укладачами словників РУСДМ та РУС, що усталилися в сучасному українському лексиконі, залучені до реєстру першого–третього його томів без обмежувальних позначок: *авторка, актриса, аптекарка, арфістка, бублейниця, бенефіціантка, бібліотекарка, боговідступниця, брошурувальниця, бунтівниця, бунтарка, віяльниця, вихователька, відбудовниця, вигадниця, вишивальниця, в'язальниця* та ін. Також до СУМ (2010–2013) повернено деякі вилучені укладачами ВТССУМ із словникового реєстру жіночі назви, як-от: *відбудовниця, відмовниця* розм., *верхоумка* рідко, *вершителька* книжн. Номінант *безсрібниця* у 20-томному словнику наведено без обмежувальної позначки (пор. позначку *заст.* у СУМ

¹⁸ Вибір словникового матеріалу на літери А–В не випадковий — він дасть змогу залучити до аналізу дані трьох виданих на сьогодні томів СУМ (2010–2013) і таким чином простежити зміни кількісного складу та словникових ремарок фемінативів порівняно із СУМ (1970–1980) та ВТССУМ.

¹⁹ І в цьому випадку ми свідомо вилучали з підрахунків ті маскулінізми, які в лінгвокультурній свідомості носіїв мови стійко асоціюються з чоловічою сферою (професії, ремесла, рід занять, соціальний статус): *гармаш, отаман, архідиякон, верблюдник, біловус, кремез, патлач, джигун, вішаль* тощо.

(1970–1980) та ВТССУМ²⁰), у номінанта *благовісниця* змінено позначку на *уроч.* (пор. позначку *книж. рідко* у СУМ (1970–1980), *книж. заст.* (ВТССУМ)), у фемінатива *бусурманка* (*бусурменка*) позначку *заст. нар.-поет.* змінено на *заст.* У фемінатива *боговідступниця* позначку *заст.* знято і укладачами ВТССУМ, і укладачами СУМ (2010–2013). Натомість у фемінатива *віровідступниця* (пор. позначку *заст.* — ВТССУМ) у СУМ (2010–2013) жодної позначки не виявлено.

Частина фемінативів у СУМ (2010–2013) зберегла обмежувальні позначки, засвідчені в СУМ (1970–1980) та ВТССУМ: *арф'ярка заст.*, *арфістка*. Позначку *розм.* зберігають, услід за СУМ (1970–1980) та ВТССУМ, фемінативи *бухгалтерка*, *багатурка*, *балетниця*, *баландрасниця*, позначку *іст.* — фемінатив *бояриня*, позначку *нар. поет.* — *бранка*, позначку *заст.* — *блудниця*, *войовниця*, *викупниця*. Оцінні назви особи жіночої статі, відповідно, залишилися стилістично маркованими: *бахурка лайл.*, *верескуха розм.*, *брехуха розм.*, *брехунка розм.*, *безпутниця розм.*, *вітрогонка зневажл.* тощо.

У сучасному українському мовленні спостерігаємо процес актуалізації окремих жіночих назв, запропонованих свого часу словниками РУСДМ та РУС. У багатьох працях частину з них кваліфіковано як слова, «повернені» в українську мову шляхом прямого засвоєння з мови української західної діаспори²¹, яка не дала їм зникнути: *членкиня* (як один із засвідчених у аналізованому словнику варіантів, оскільки варіант *членка* в актуальному сучасному мовленні фактичним матеріалом не підтверджений)²², *продуцентка*²³, *пропагаторка*²⁴, *роботодавця*²⁵, *спілчанка*, *свідчиця*²⁶. Проте в РУСДМ не засвідчені фемінативи, що широ-

²⁰ Не можемо оминати увагою той прикрий факт, що укладачі ВТССУМ внесли неабияку плутанину в і без того непросте питання про стилістичний і стильовий статус парного найменування особи жіночої статі. Порушивши традицію СУМ (1970–1980), де біля кожного маскулінізма і відповідного фемінатива як окремого слова в разі потреби є обмежувальна позначка (*баландрасник розм.*, *баландрасниця розм.*; *віровідступник розм.*, *віровідступниця розм.* тощо), його автори в усіх здійснених виданнях ВТССУМ у одних випадках залишили обмежувальні позначки біля обох складників моцїної кореляції (наприклад, *читальник розм.*, *читальниця розм.*; *балетник розм.*, *балетниця розм.*), у інших — з невідомих причин і головне — без будь-яких пояснень у передмові (див.: Стилістична характеристика слів реестру) — обмежувальну позначку залишили тільки біля маскулінного найменування (пор. *безсрібник заст.*, *безсрібниця Ж. до безсрібник*; *вішальник зневажл.*, *вішальниця Ж. до вішальник*; *баландрасник розм.*, *баландрасниця Ж. до баландрасник*, *войовник заст.*, *войовниця Ж. до войовник* і под.). У такій системі маркування фемінативів проблематично розібратися і професійному філологу (бо ж пересічний користувач словником у такому разі мусить спершу співвіднести фемінатив із маскулінізмом, від якого той потенційно міг бути утворений (а відомо, що не в усіх без винятку випадках фемінативи є демаскулінними за походженням), знайти його в реєстрі, з'ясувати, чи є він маркованим, і тільки тоді зробити висновок про маркованість похідного фемінатива). Зважаючи на те, що у словнику, відповідно до абетки, маскулінізм і відповідний фемінатив не завжди стоять поряд, укладачі ВТССУМ створили серйозну проблему передусім для тих, кому словник призначений, — носіїв української мови. Працю з таким словником іноземця, що вивчає українську мову, важко собі навіть уявити.

²¹ Тараненко О. О. Принцип андроцентризму в системі мовних координат і сучасний гендерний рух // Мовознавство.— 2005.— № 1.— С. 23; Тараненко О. О. Мова української західної діаспори і сучасна мовна ситуація в Україні (на загальнослов'янському тлі) // Мовознавство.— 2013.— № 2–3.— С. 76.

²² Наявність чи відсутність фемінатива *членкиня* у РУС немає змоги визначити через відсутність останнього тому. У СЧСТ, який мав би відображати реальний лексикон української діаспори, слово *членкиня* не зафіксовано.

²³ Фемінатив *продуцентка* в РУС та СЧСТ не засвідчений.

²⁴ Фемінатив *пропагаторка* засвідчений у РУС, проте в СЧСТ відсутній.

²⁵ Наявність чи відсутність фемінатива *роботодавця* в РУС неможливо встановити через відсутність останнього тому. Немає його і в СЧСТ.

²⁶ Фемінативи *спілчанка*, *свідчиця* запропоновано як українські жіночі еквіваленти до іншомовних слів *компаньйон* та *очевидець* у СЧСТ. У РУС вони мали би бути вміщені до останнього тому.

ко вживаються в сучасному українському мовленні з посиланням на мовну традицію 20–30-х років ХХ ст.: *делегатка* (у словнику подано лише маскулінізм *делегат*)²⁷, *лідерка* (подано лише *лідер*)²⁸, *професорка*²⁹ (лише *професор*), *прем'єрка* (лише *прем'єр*)³⁰, *продавчиня* (авторами пропонувано *продавачка*)³¹, актуалізація яких сьогодні також пояснюється охоронним впливом діаспори. Фемінатив *фахівчиня*, що найчастіше виступає як один із прикладів «повернених» цим шляхом у сучасний український лексикон слів, не фіксує ні РУСДМ, ні СЧСТ. Немає змоги перевірити його наявність і за словником РУС через відсутність його останнього тому. Фемінатива *молодчиня* не містить жоден із словників, зокрема й СЧСТ, у якому цей фемінатив міг би бути справді очікуваним³². Це саме стосується й номінантів *міністерка* чи *лідерка*³³.

Таким чином, висновки про те, що певні фемінативи «повернулися» в сучасне українське мовлення завдяки їх збереженню в мові західної діаспори, потребують об'єктивного наукового уточнення, бо маємо чітко з'ясувати: чи є підстави вважати такі фемінативи надбанням нашої мови доби українізації, що пізніше були засвоєні нашими співвітчизниками-емігрантами і усталилися в їхньому мовленні, чи вони були пізніше утворені самими представниками української діаспори за аналогією і безпосереднього відношення до лексикону доби українізації не мають.

Зрозуміло, що для цілком надійних, об'єктивних та несуперечливих висновків щодо активності перебігу процесу словотвірної фемінізації в аналізований період дослідникові сьогодні вкрай необхідний систематизований словник фемінативів доби українізації 20–30-х рр. ХХ ст. Він мав би базуватися на матеріалах усіх наявних словників, датованих цим періодом або дотичних до цього періоду, а його реєстровий матеріал був би максимально повним і спроектованим на радянську добу та сучасний стан українського фемінічного лексикону. Працю над таким словником нами уже розпочато.

Загалом же здійснений аналіз статусу і стану фемінічного словотворення доби українізації дещо бентежить. Якщо вже в українській мові, на відміну від російської, професійні назви бувають здебільшого осібно для чоловіків і осібно для жінок, то цей процес мав би послідовно відбитися у словниках ділової мови, перекладних словниках, укладених до початку першої хвилі деукраїнізації, та у словниках, виданих представниками української діаспори, які, позбавлені будь-якого диктату та тиску із зовні, мали б підтвердити послідовне збереження мовою українських емігрантів уже відомих в 20–30-х роках фемінативів. Адже соціальна активність жінки в період українізації була достатньо високою, аби сформувані «соціальне замовлення» на відповідне позначення особи жіночої статі, а наша мова мала і має достатню кількість фемінізувальних формантів, щоб таке «соціальне замовлення» виконати.

Отримані нами дані дають вагомі підстави поставити під сумнів наявність стійкої або хоча б відносно стабільної традиції в послідовному продукуванні словотвірних фемінативів у період українізації, про яку не свідчать ані дані

²⁷ Фемінатив *делегатка* зафіксовано в РУС. У СЧСТ він відсутній.

²⁸ Фемінатив *лідерка* не фіксують ні СЧСТ, ні РУС.

²⁹ Номінант *професорка* уміщено до реєстрів СЧСТ та РУС.

³⁰ Лише маскулінізми *прем'єр* та *прем'єр-міністр* фіксує РУС.

³¹ Фемінатив *продавчиня* містить лише СЧСТ У РУС засвідчено *продавниця*.

³² До рос. *молодец-девка* РУС пропонує відповідник *козир-дівка*. Номінант *молодчиня* в цьому словнику відсутній.

³³ Їх не фіксує жоден із згаданих тут словників, а головне — СЧСТ.

українських граматик кінця XIX — поч. XX ст., ані дані словників, що фіксують стан українського фемінінного лексикону означеної доби. Практика тогочасного словникарства підтверджує лише цілком природний процес фемінінної мовотворчості, де більш вдале невіддільне від менш вдалого, милозвучне — від немилозвучного, доцільне — від менш доцільного. Такий процес — запорука мовного поступу, що його відображає копітка праця кодифікаторів мови, на жаль, не позбавлена суб'єктивності щодо природності й об'єктивної необхідності того чи іншого слова на позначення особи жіночої статі в системі української мови.

Крім того, відсутність практично жодних зауваг національно налаштованих українських мовознавців, зокрема й авторів тогочасних граматик, щодо «утисків» цього процесу в контексті загальної тенденції до зросійщення української мови періоду деукраїнізації та той факт, що більше ніж половина словотвірних фемінативів, зафіксованих у лексикографічних джерелах, дотичних до аналізованого періоду, стали надбанням сучасного українського лексикону (певна їх частина — з обмежувальними позначками, що в переважній більшості випадків має цілком об'єктивні підстави), спонукає до серйозних роздумів. У чому ж, власне, виявлявся «диктат» та «потужний тиск» норми російської мови на фемінізувальні процеси в українській мові радянської доби, про який вперто пишуть сьогодні непоодинокі українські дослідники? М. Гінзбург, зокрема, переконаний: «Після 1933 року мові штучно нав'язували як переважну прикладкову модель творення жіночих назв (*жінка-майстер, жінка-крavecь*) і водночас обмежували використання готових словотвірних відповідників (*майстриня, кравчиня, лідерка* ³⁴), а активні в українській мові форманти творення жіночих назв визначали і стилістично маркували як розмовні й у такий спосіб обмежували-звужували вживання самих дериватів... На жаль, багато людей і сьогодні перебувають під психологічним впливом цих настанов» ³⁵. Усіх тих, хто має інший погляд на речі, дослідник називає «борцями проти подібних нібито новотворів».

Ще різкіше з цього приводу висловлюється А. Нелюба ³⁶, називаючи обмежувальні чинники фемінізації штучними позамовно-диктувальними і дорікаючи вченим у намаганні науково обґрунтувати небажаність творення лексем на позначення жінок через їх позакультуромовний статус. Питання ж «хіба можна казати-творити *прем'єрка, міністерша, мисткиня, поетка?*» вчений визначає для себе і колективу мовців на загал (зокрема і для філологів) як риторичне, а враження пересічних мовців щодо неприродності посталих у новій Україні номенів — як оманливе ³⁷.

На тлі здійсненого аналізу стану і розвитку процесу фемінізації в українській мові 20–30-х років XX ст. постає слушне запитання: чому більше ніж половину фемінативів, засвідчених лексикографічною практикою тієї доби, таки було залучено до реєстрів пізніших у часі тлумачних словників, а іншу — ні? Були це чийсь підступні наміри, зрадницьки зреалізовані «руками» укладачів сучасних словників, чи пошук найбільш доцільного і прийняттого слова на позначення особи жіночої статі, здоровий глузд і мовний такт, що спонукав укладачів слов-

³⁴ Зауважимо: говорити про номінант *лідерка* як про «готовий словотвірний відповідник» в українській мові немає найменших підстав — його не фіксує жоден зі словників доби українізації та радянських часів.

³⁵ Гінзбург М. Гендерні особливості української мови, на які треба зважати // Українознавчий альманах. — К. ; Мелітополь, 2012. — Вип. 9. — С. 81.

³⁶ Нелюба А. М. «Гендерна лінгвістика» і малопродуктивні словотворчі засоби // Лінгвістика : Зб. наук. пр. — Луганськ, 2011. — № 1. — С. 135–136.

³⁷ Там же. — С. 137.

ників радянської і пострадянської доби не залучати до їх реєстру слова невдалі, немилозвучні, кострубаті? Чи варто нам усім шкодувати за «дискримінованими» у такий спосіб фемінативами на кшталт *метільничка, заграбачка, іспитувачка, видавачка, видавиця, протетованиця, виселениця, замовиця, накоштниця, держиця, повірниця, віртуозниця, бридуля, богохваля, песиголовиця, перекинчиця, вивернениця, ворохобниця, моторуха, вошивця, вискакуля, злодіячка, легкодумка, дурословка, віщука, зітхачка, задрістанка* тощо? І чи номінанти *професор, доктор філологічних наук, лексикограф, мовознавець* тощо, ужиті стосовно особи жіночої статі, становлять загрозу націоналізації української мови?

Проведене дослідження також засвідчує проблематичність твердження про те, що фемінізація в українській мові доби українізації була явищем усталеним, послідовним, виявляла високу активність і що є підстави говорити про стабільну мовну традицію української мови початку ХХ ст. у творенні парних іменників жіночого роду, яку за радянських часів штучно (силоміць) нівелювали і до якої нам усім сьогодні в контексті автохтонізації нашої мови слід повернутися.

Цілком і безумовно підтримуючи прагнення українського культурномовного суспільства до відродження національної специфіки й самобутності нашої мови, снагу «виполовати страшний кукіль з нашої золоті мовної пшениці» (В. Сімович), вважаємо за необхідне ґрунтовно й неупереджено дослідити й осмислити мовну традицію, що склалася в минулому столітті. Чи маємо вагомні підстави вважати, що за цей період наша мова, перебуваючи під потужним «тиском» неписаних законів, зумовлених впливом російської мови, жодної життєздатності і спротиву такому диктатові не виявила? Чому про цей тиск на систему словотвірних фемінативів практично не згадують ні українські мовознавці, ні представники української інтелігенції, адже багато з них про інші факти зросійщення українського лексику в радянський період висловлювалися відкрито і без жодного остраху, не зважаючи на небезпеку бути покараним?

Та й шлях затягеного відштовхування від норми російської мови, яка, як уважає значна частина українських дослідників, здійснювала потужний диктувальний вплив на норму українського фемінічного словотворення³⁸ без огляду на реальні результати нового жіночого назовництва в українській мові та глибокого аналізу ситуації з новітнім фемінічним словотвором у самій російській мові на межі тисячоліть³⁹, не видається достатньо поміркованим та виваженим. Чи не краще, за влучним висловом В. Сімовича, «покласти в думці побіч себе явища в обох мовах і поробити з того відповідні висновки»⁴⁰? Інакше над нами вічною марою стоятимуть закони російської граматики, авторитет В. В. Виноградова⁴¹, О. Єсперсена⁴² чи інших «винних» у насильницькому стримуванні процесів фе-

³⁸ Зауважимо: на фактах штучного стримування словотвірної фемінізації в самій російській мові наполягає і Г. П. Нецименко (*Нецименко Г. П. Существительные женского рода со значением лица в русском и чешском языке: тенденции развития // Язык. Сознание. Коммуникация : Сб. науч. статей, посвящ. памяти заслуж. проф. МГУ А. Г. Широковой.*— М., 2009.— Вып. 38.— С. 10–25).

³⁹ Див. детальніше: *Архангельская А.* Сексизм в языке: мифы и реальность.— Олонец, 2011.— S. 153–188.

⁴⁰ *Сімович В.* Праці : У 2 т.— Чернівці, 2005.— Т. 1.— С. 55.

⁴¹ Див. детальніше: *Семиколенова О. Ш., Шиліна А. Г.* Гендерний аспект сучасної мовної політики (міжнародний досвід і українська перспектива) // *Мовознавство.*— 2006.— № 3.— С. 37.

⁴² *Синчак О.* Як мова вбиває експертоток // *Критика.*— Число 11–12 (169–170).— 2011.— С. 33.

мінізації маскулінних найменувань осіб, що традиційно вживаються й на позначення особи жіночої статі.

Погодьмося: процеси фемінізації надто складні й суперечливі, щоб визнавати їх або безумовно позитивними, або безумовно негативними фактами новітньої української мови. У подібних процесах, на думку О. О. Тараненка, далеко не завжди можна провести межу між тими явищами, яких об'єктивно потребує літературна мова, але які штучно були стримувані в попередні періоди її розвитку, і тими, що перебувають уже поза цими потребами, призводять до сплутування виражальних засобів різних стилів і жанрів (до надмірного «орозмовлювання» літературної мови, до того чи іншого спрощення її стилістики, пор. *керівничка партії, колишня мерка Ірпеня, міністерка соціальної політики*)⁴³. Засоби масової інформації, навпаки, переконують: що більше таких «найчудніше уклепаних» (І. Верхратський) слів уживають український мовець і «мовкиня» vs. «мовчиня», то більш шляхетним і українським є їхнє мовлення. Смак доби притуплює усвідомлення того, що «українська мова є настільки особливе та естетично пригоже явище, що його не можна руйнувати своєю необережністю та байдужістю»⁴⁴.

Не можемо не погодитися з Є. А. Карпіловською в тому, що така неоднозначна ситуація ставить академічну спільноту перед необхідністю дати відповіді на питання про доцільність інновацій та їх відповідність чинним нормам. Саме мовознавці мають з'ясувати, чи нова лексика прийшла в українську мову надовго, чи, як і мода та смак спільноти, вона скоро минула і відійде в пасив⁴⁵. Відповіді на ці питання потребують вираженої, об'єктивної, колегіальної та надійно обгрунтованої оцінки місця новітніх фемінативів у системі та структурі української мови з огляду на мовну норму і реальні потреби сучасної комунікації, вивчення ставлення українського суспільства до цього явища з погляду сприйняття проблем літературної норми у громадській свідомості.

На часі відділити в нашому новітньому фемінінному словотворі, що в багатьох випадках перетворився зі словотвору на слововитвір, зерно від половини. Не вживати тих фемінативів, які не суперечать системі та структурі української мови і які засвідчені авторитетними кодифікаційними джерелами як стилістично нейтральні (*асистентка, дисертантка, дослідниця, пасажирка, бібліотекарка*), немає жодних вагомих підстав. Проте варто зважити, чи справді наша мова об'єктивно потребує мовних позначень жінки на зразок *анатоминя, виробниця, гастроентерологиня, деканка, європка, зоологиня, логопедка, метеорологиня, пілоткиня, тезкиня, феинфотографиня, унікалка, упівка* тощо, і чи є нагальна необхідність творити жіночі особові назви за будь-яку ціну? Чи справді потужні кореляти *мовець — мовкиня*, vs. *мовчиня та мовлянин — мовлянка* є засобами нашого нового мовомислення? І чи справді усі наведені нами вище факти неофемінізації «наочно увиразнюють вихід українського жіночого словотвору із зони впливу (диктату, нав'язування) російської мови як мови “елітної”, “просунутої” і протиставлюваної українській як мові “сільській”, “хуторянській”⁴⁶.

Мова як система та кожна її підсистема зокрема визначається складною взаємодією доцентрових та відцентрових сил і тенденцій. Навіть у мові з модій-

⁴³ Тараненко О. О. Сучасні тенденції до перегляду нормативних засад української мови і явище пуризму (на загальнослов'янському тлі) // Мовознавство. — 2008. — № 2–3. — С. 169.

⁴⁴ Марван І. Quo vadis, lingua ucrainica? — Melbourne, 1992. — С. 15.

⁴⁵ Карпіловська Є. Мода на слова і норма мови // Культура слова. — К., 2012. — Вип. 77. — С. 34–135.

⁴⁶ Нелюба А. М. Інноваційні зрушення й тенденції в українському жіночому словотворі // Лінгвістика. — 2011. — № 2 (23). — С. 57.

ною регулярністю, наприклад у чеській, зустрічаються поодинокі випадки неутворення парних фемінативів, засвідчені в сучасних академічних граматиках⁴⁷. У мові, як і в житті, діють обмеження і заборони, які неможливо пояснити, трапляються дивні переваги одних засобів словотворення над іншими, а також важкозрозумілі на такому тлі майже дублетні утворення. Цю обставину необхідно враховувати, коли йдеться про мовну систему, її правила та механізми. Мовна дійсність не вкладається в цю підпорядковану розумові систему. З огляду на це, очевидно, краще говорити не про обмеження в дослідницьких можливостях, а про принципову внутрішню властивість мови⁴⁸.

Крім того, щедро й рясно утворюючи фемінативи на зразок *списконоша, поетичка, політологеса, політологша, правдописка, прозайкина, прозайчка, прозайця, керівниця, керівничка* тощо, їхні «автори» та користувачі мовою не беруть до уваги надзвичайно важливого критерію, який І. Улуханов назвав результативним, зумовленим властивостями можливого похідного слова як результату⁴⁹. Саме цей, результативний чинник сьогодні опинився поза увагою як дослідників, так і нормалізаторів української мови кінця ХХ — початку ХХІ ст. Адже слово може бути утворене за питомими в українській мові словотвірними типами та моделями за допомогою характерних для українського фемінінного словотвору модифікаційних формантів, а результатом є незграбне, неоковирне, немилозвучне, кострубате «створіння», що противиться духу й душі української мови. Сьогодні маємо справді значну кількість праць (на більшість з яких у статті здійснено покликання), де вчені досліджують словотвірні фемінативи з різних поглядів і з використанням різних методів, проте на негладкий шлях визначення їх об'єктивної необхідності, оцінки їхньої естетичності й узгодженості із системою нашої красивої і милозвучної мови чомусь воліють не ступати.

Г. М. Сютя під час дискусії на Всеукраїнському семінарі «Актуальні проблеми української неографії» (21–22.02 2013, Рівне ; Острог) дуже вдало сформулювала ще один надзвичайно важливий чинник оцінки інновацій — *чинник естетичної сприйнятності* новоутвореного слова. Про необхідність визначати «коефіцієнт» доцільності інновацій та їхні подальші перспективи пише і А. М. Нелюба⁵⁰, проте поки що визначення реальної доцільності численних сучасних неофемінативів залишається поза увагою дослідників. Звісно, мовознавці не мусять ставати на консервативні позиції ортодоксального пуризму, уподібнюватися «мовній поліції» і своїм або чийось вольовим рішенням забороняти вживання окремих не надто вдалих неофемінативів. Таке, звичайно, важко собі уявити, бо за В. Матезіусом, «неможливо вибудувати систему контролю над мовою, яка б працювала в автономному режимі як електричний вимикач»⁵¹. З ін-

⁴⁷ Див. докладніше: *Hrušková Z. Jména přechýlená // Tvoření slov v češtině II. Odvozování podstatných jmen.*— Praha, 1967.— S. 536–551; *Kroupová L. Žena v zaměstnání a povolání // Slovo a slovesnost.*— 1980.— R. 41.— S. 208–216; *Mluvnice češtiny II. Tvarosloví.*— Praha, 1986.— S. 33–34; *Архангельська А. М.* Неологіка чеської мови у контексті суспільних змін (на матеріалі словника неологізмів О. Мартінцової) // *Динамічні процеси в граматиці і лексичному складі сучасних слов'янських мов.*— Рівне ; Оломоуць, 2011.— С. 179–184.

⁴⁸ *Милославский И. Г.* Вопросы словообразовательного синтеза.— М., 1980.— С. 189.

⁴⁹ *Улуханов И. С.* О закономерностях сочетаемости морфем в славянских языках // *Славянское языкознание : XII Междунар. съезд славистов [Докл. рос. делегации].*— М., 1998.— С. 539.

⁵⁰ *Словотворчість незалежної України. 1991–2011 : Словник / Укл. А. Нелюба.*— Х., 2012.— С. 3.

⁵¹ *Mathesius V.* O jazykové správnosti. Několik časových poznámek // *Mathesius V. Jazyk, kultura a slovesnost.*— Praha, 1982.— S. 60–64.

шого боку, вчені й не повинні мовчки споглядати сучасний процес форсованої словотвірної фемінізації. Їхнє завдання — неупереджено оцінювати такі процеси, передбачати результати, доступно й переконливо пояснювати користувачам мови, який з новостворених номінантів особи жіночої статі в кожному конкретному випадку відповідає комунікативним і функціональним завданням, а який суперечить цим вимогам і самому організму нашої мови, мовній традиції.

Осмислений аналіз результатів новітнього українського фемінічного словотворення справляє враження, що в нашому суспільстві необмеженої словотвірної свободи українець як творець своєї мови перетворився на *homo ludens* — людину грайливу, котра бездумно експериментує зі своєю рідною мовою виключно собі на радість і втіху, отримуючи задоволення від самого процесу гри зі словом і жодним чином не зважає на його результат. У зв'язку з цим спадають на думку слова українського письменника, культурного діяча, педагога, дипломата, лікаря Модеста Левицького, творча діяльність якого припала і на 20–30-і роки ХХ ст., про якого колеги писали, що він лікував людей і мову: «Коли твориться щось нове, то треба його творити відразу добре, щоб не довелося потім переробляти, поправляти, латати, набираючись сорому за це і перед світом, і перед потомними поколіннями»⁵².

З огляду на це наступним етапом нашого дослідження стануть аналіз сучасного стану «жіночого» назовництва, зокрема лексикографічної фіксації новітніх українських фемінізованих найменувань жінки в неологічних словниках нової незалежної України, та вивчення суспільної думки щодо традиційних маскулічних та сучасних фемінізованих назв особи жіночої статі в сучасному українському мовленні.

(Рівне)

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

- ВТССУМ — Великий тлумачний словник сучасної української мови / Укл. і голов. ред. В. Т. Бусел. — К., 2007. — 1728 с.
- РУС — Російсько-український словник : В 4 т. / За ред. В. Ганцова, Г. Голоскевича, М. Грінченко; голов. ред. А. Кримський та С. Єфремов (1924–1933). — [http://r2u.org.ua/data/Російсько-український_академічний_словник_\(192433\).pdf](http://r2u.org.ua/data/Російсько-український_академічний_словник_(192433).pdf).
- РУСДМ — Російсько-український словник ділової мови. Термінологія та фразеологія. (Проект). / Укл. М. Дорошенко, М. Станиславський, В. Страшкевич. — Х. ; К., 1930 — 248 с. [Перевид. 1993, Мюнхен ; післяслово О. Горбача].
- СУМ (1970–1980) — Словник української мови : В 11 т. — К., 1970–1980.
- СУМ (2010–2013) — Словник української мови : В 20 т. — К., 2010–2013. — Т. 1–3.
- СЧСТ — *Штена П.* Словник чужомовних слів і термінів. — Монреаль, 1977. — <http://www.twirpx.com/file/100214/>

A. M. ARKHANHELKA

ON THE PROBLEM OF DERIVATIONAL FEMINIZATION IN PRESENT DAY UKRAINIAN LANGUAGE: TRADITION AND MODERNITY. II

The article analyzes the qualitative and quantitative aspects of the dynamics of development and formation of derivational feminine system of Ukrainian language on the material of lexicographical works pertaining to the period of Ukrainianization of 20–30-ies of the XX century. A process of transition of derivational feminatives, created during this period, into the system of the modern Ukrainian language is studied here.

Key words: derivational feminization, feminine, masculinity, derivational standard.

⁵² *Левицький М. П.* Паки й паки (Про нашу літературну мову). — Відень ; К., 1920. — С. 6.